

Kirš, Zdeněk

[Novozámský, Jiří. Vyrovnávání ekonomické úrovně zemí Rady vzájemné hospodářské pomoci]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná. 1964, vol. 13, iss. G8, pp. 191-195

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111724>

Access Date: 10. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

nalo velmi mnoho, přispělo by k vytváření příhodného citového ovzduší na pracovištích a tím jak ke zvýšení produktivity práce, tak k psychickému zdraví jednotlivých pracovníků.

A. Jurovský ústrojně spojuje vlastní zkušenosti a výsledky domácích (z velké části rovněž vlastních) výzkumů se znalostí výsledků zahraničních sociálních psychologů. Že to jsou téměř výhradně autoři západní (Bogardus, Cantril, Doob, Janis, Hofstätter, Lazarsfeld a další), vyplývá nutně ze současného stavu rozvoje sociální psychologie v jednotlivých zemích. Jurovský se přitom snaží o marxistickou interpretaci těchto výsledků, přesto se však nevyhnul některým ideologickým nesprávnostem. Trpí jimi zejména kap. IV. a V.

Ve IV. kapitole je třeba mít vážné výhrady proti uvedenému třídění společenských skupin. Deklarativně toto třídění sice nemá „nahradit rozbor společenských skupin, útvarů a institucí, který podává sociologie, resp. historický materialismus“ (str. 123), v praxi však je s ním v rozporu. Nelze mít vážných námitek proti dělení skupin na malé (z—očí—do—očí) a širší, trvalé a přechodné, nebo na jejich dělení podle stupně organizovanosti, kritéria místa nebo podle cílů, které si kladou. Chybou je však, nedbá-li se rozdílu mezi skupinami vzniklými a existujícími nezávisle na vůli lidí (skupiny dané dělbu práce, třídy, vrstvy, národy) a skupinami vytvořenými záměrně za zájmovými a ideovými cíli (zejména institucionální skupiny jako strany, církve, sdružení atd.). Některé formulace A. Jurovského totiž vyznívají tak, jakoby autor v s e c h n y skupiny pokládal za závislé na vědomí. Dovidáme se např., že jedince, které „není ke své skupině konformní, fakticky přestává být jejím členem“ (str. 132) nebo, že „jedinec je jen potud členem velkých společenských skupin, pokud se s danou skupinou ztotožňuje aspoň v základních, podstatných otázkách“ (str. 166). Z toho by např. vyplývalo, že příslušník dělnické třídy je dělníkem nikoli díky svému postavení ve společenské výrobě, ale díky svému třídnímu vědomí; neuvědomělý dělník by nebyl dělníkem.

Mezi společenskými skupinami, které ovlivňují jednotlivce prostřednictvím komunikačních prostředků svými názory a míněním, jmenuje autor jedním dechem kmen, národ, politickou stranu a ideologické směry (str. 166) a neuvědomuje si zřejmě, že komunikační prostředky k šíření mínění jsou bezprostředně v rukou i n s t i t u c í, tedy ne národa ani ne přímo třídy, nýbrž slátu, politické strany, církve, zájmové organizace atp., zkrátka v ě d o m ě vytvářených útvarů, které jsou sice mluvčími objektivních zájmů skupin přímo závislých na materiálních společenských podmínkách, nejsou však s nimi totožné.

Ideově nedůsledná je také kapitola V., pojednávající o davových jevech. Na jedné straně se tu správně tvrdí, že tyto jevy je třeba chápat v celku společenského dění (str. 182), že mohou mít podle okolností pokrokový, konstruktivní, nebo brzdicí, destruktivní dosah (str. 176), zároveň však po vzoru buržoasních teoretiků v nich autor vidí především negativní jev; vůdcové davu jsou pro něj jenom „svůdci“ a „mravně nezodpovědnými“ a „rozumově méněcennými“ individuy a kolem nich vidí lidi „lehkověrné, nekritické“ atd. (str. 189—190, 215). Jde misty téměř o parafráze názorů Le Bonových, až na to, že Le Bon takto otevřeně napadal především revoluční davy a socialistické vůdce, kdežto Jurovský se soustřeďuje především na davy, které hrají objektivně negativní úlohu (davy výtržnické, lynčovací, panické). Odstavce pojednávající o jevech neodmyslitelných od revolučních hnutí, jakými jsou davové vzpoury a výrazové davy (manifestace, demonstrace), nejsou pak v souladu s celkovým negativním hodnocením davů.

Nehledě k těmto nedostatům přináší ovšem kniha množství cenných informací a podnětů k otázkám, které doposud přes svoji aktuálnost nebyly našimi teoretiky zodpovězeny. Je to kniha užitečná pro všechny, jejichž životním posláním je práce s lidmi: pro vedoucí pracovníky, vychovatele, propagandisty. Je žádoucí, aby po ní následovaly práce další, zejména takové, které by hlouběji analyzovaly dílčí úseky sociální psychologie a které by nás též seznamovaly s metodami sociálně-psychologického výzkumu.

Hanuš Steiner

Jiří Novozámský: Vyrovnávání ekonomické úrovně zemí Rady vzájemné hospodářské pomoci (Praha, NPL, 1964, str. 175).

Základní motivací knižní studie Jiřího Novozámského bychom snad mohli vyjádřit pomocí jedné z četných Marxových formulací o vztahu objektivních a subjektivních jevů: Že totiž není důležité to, co si jednotlivci nebo i celá třída představují jako cíl společenského vývoje, nýbrž že jde o to, co budeme skutečně nuceni ve shodě s ekonomickou realitou dělat. Převédeme-li tento poznatek do dnešní mluvy, pak jej lze obměnit i tak, že i socialismus představuje mimo jiné společnost, v níž existuje zjevná a vypjatý rozpor mezi skutečností a mezi idejemi. Je proto přirozené, že progresivnost socialismu je úzce spjata s vědeckým po-

znáním ekonomického pohybu v jeho bytostné rozpornosti a že předpokládá schopnost pružně reagovat na měnící se podmínky společenského reprodukčního procesu, zejména pak v oblasti plánování a řízení.

Nemá-li se pouze deklarovat překonávání starých, konzervativních představ v ekonomické teorii, pak platí zásada, že jen hluboké ekonomické analýzy a exaktní, vědecky dobře fundované výzkumy mohou zachytit celou složitost pohybu socialistické ekonomické struktury a mohou také vytvořit spolehlivé předpoklady k vědomému ovlivňování a řízení této struktury. Vědecké práce tohoto druhu, ať zaměřené šife a synteticky (například práce Oty Šika), nebo i práce dílčí, monografické, objevují se postupně ve stále větší míře na našem knižním trhu. Svým způsobem lze k těmto studiím přiřadit i knižní prvotinu Jiřího Novozámského *Vyrovňávání ekonomické úrovně zemí Rady vzájemné hospodářské pomoci*. Novozámský si zvolil pro svůj výzkum oblast stejně důležitou, jako i obtížně zpracovatelnou. Jako předlohu použil textu kandidátské dizertační práce. Vědecký výzkum otázek vyrovnávání ekonomické úrovně zemí socialistické soustavy je dosud totiž v podstatě v embryonálním stadiu; nepřihlížíme-li k dílčím účelovým studiím, které u nás vznikají na půdě Výzkumného ústavu národohospodářského plánování, v ústavu ČSAV aj. (zpravidla nejsou publikovány). Již tato holá skutečnost řadí Novozámského vědeckou studii do skupiny prací původních a objevných. Vyplývá to ostatně z konceptu a záměru knihy vůbec, totiž z úmyslu „podat souhrnný obraz o ekonomickém pohybu v mezinárodním měřítku zemí RVHP, a to v průřezu, který se týká vyrovnávání ekonomické úrovně těchto zemí“. Co se pak týká celkového charakteru práce, nelze ji považovat za politickoekonomickou studii v přísném slova smyslu. Naopak — jak autor sám dodává — její těžiště spadá spíše do oblastí marxistické teorie ekonomického rozvoje, což je obor, který je u nás teoreticky rovněž jen málo probádan. Novozámského úvahy tedy zásadně vycházejí z teoretických poznatků politické ekonomie, avšak ve svých aplikacích vyústují v praktické zásady hospodářské politiky i v některé návrhy konkrétních opatření, která by se mohla uplatňovat zejména v mezinárodním měřítku.

Vysledovat podstatné oblasti pohybu socialistické ekonomiky a vypracovat z nich tendence vedoucí ke sblížení ekonomické úrovně evropských socialistických zemí předpokládá ovšem jedno: Zprvu je třeba vymezit obsah vlastního pojmu „ekonomická úroveň země“ a určit i způsob, kterým tuto úroveň spolehlivě zjistíme a konkrétně vyjádříme. Pak teprve může následovat charakteristika existujících podstatných diferencí v ekonomické úrovni zemí RVHP (Kapitola I). Ani zde nemohl autor navázat na výsledky soustavnějšího teoretického výzkumu, jenž by se zevrubněji a z marxistického hlediska zabýval otázkou ekonomické úrovně. Novozámskému šlo při definici pojmu ekonomická úroveň nicméně spíše o pouhý výměr logický, který by měl mít především povahu pracovní a úlohu pomocnou. V tomto smyslu ovšem vyznělo jeho pojetí ekonomické úrovně velmi široce: zahrnuje se v něm nejen stupeň rozvoje výrobních sil a výrobních vztahů, ale obahuje i celou sféru reprodukčního procesu, tj. oblast výroby, rozdělování, směny i spotřeby. A navíc je sem nutno přiřadit i všechny ekonomické prvky životní úrovně obyvatelstva. Autor si je ovšem vědom toho, že v této formulaci vyznívá obsah pojmu ekonomické úrovně značně abstraktně, obecně, a že může sloužit nanejvýš jako teoretické kritérium a východisko. Odtud Novozámský tedy vyšel a dospěl pak k vlastní soustavě konkrétních ukazatelů ekonomické úrovně. A právě při vytváření základní struktury typických a reprezentativních ukazatelů rozdílné ekonomické úrovně zemí RVHP osvědčil autor značnou šíři ekonomického rozhledu i vědecké erudice.

V knize ovšem nenajdeme nějakou samostatnou a čistě teoreticky pojatou pasáž, v níž by byl systém vybraných ukazatelů ekonomické úrovně blíže specifikován, případně doplněn a konfrontován s jinými názory v ekonomické literatuře apod. Těžiště knihy spočívá naopak v zachycení velikosti faktického objemu ekonomické úrovně v jednotlivých zemích RVHP a v postžení rozporného vývoje socialistické ekonomiky v mezinárodním měřítku. Tím se zvráznily rozdíly v úrovni nakupeného národního bohatství i difference v míře zapojení jednotlivých zemí do mezinárodní socialistické dělby práce. Dominující úlohu přitom mají (kromě ukazatelů objemu průmyslové a zemědělské výroby na jednoho obyvatele a krcině srovnání velikostí národního důchodu atd.) zejména ukazatelé spotřeby, které lze právem pokládat za jistý vrchol celého reprodukčního procesu. Z nich je pak možno sestavit zprostředkovaný sice, avšak relativně komplexní obraz celé výroby. Tento postup Novozámský ve své knize také v podstatě zachoval.

Srovnání velikostí výroby v jednotlivých zemích pak promítl autor do širšího a tedy i abstraktnějšího ukazatele, tj. do ekonomie času. Získala se tím určitá představa o míře ztrát a úspor v nákladech společenské práce na základní jednotky výroby, což je zcela markantní měřítko pro srovnání úrovně efektivnosti celých národních hospodářství. Novozámský tedy zachycuje a diferencuje hlavní oblasti rozdílné ekonomické úrovně především kvantitativně.

Vývoj ekonomické teorie nás nicméně poučuje o tom, že chceme-li kvantifikovat ekonomické jevy, musíme mít k dispozici soustavu exaktních pojmů, musíme vycházet z ustálené pojmové základny. V tom se ostatně zračí prvotnost ekonomické teorie, což se přirozeně vztahuje i na teoretické názory na funkci a význam zboží v socialistickém hospodářství. O této otázce se dodnes vedou zásadní spory, které nemohly zůstat bez jisté, nepřímé odezvy ani v práci Novozámského. Kromě obětí tohoto druhu narážel však autor při své práci také na nedostatky hodnověrných a mezinárodně srovnatelných údajů a překázela mu i jistá nepřesnost a poměrná zastaralost statistických dat. Velmi často musel proto sáhnout jen k pouhým odhadům a k přibližným cifrám.

Tak se setkáváme v knize s další komplikací. Při srovnávání úrovně výrobních vztahů, výrobních sil u úrovně spotřeby bylo nutno sladovat zvolenou soustavu ukazatelů s nárýsem vlastních ekonomických analýz. Představy o rozdílech v úrovni výrobních vztahů si tvořil proto autor značně zprostředkovaně, odvozoval je vlastně z obrazu kvantitativních ukazatelů. Konkrétně vzato: proces rozvíjení výrobních vztahů v jednotlivých zemích RVHP odvozoval např. z podílu socialistického sektoru na tvorbě národního důchodu a z podílů na hrubé průmyslové a zemědělské výrobě, dále z množství půdy v socialistickém sektoru nebo konečně z počtu pracovních sil, které socialistický sektor zaměstnává atd. Autor si ovšem uvědomoval, že tím zůstává nepostižena a nespecifikována kvalita výrobních vztahů, a jak sám říká, „stupeň zralosti“ výrobních vztahů. K tomu by byl nutný hlubší ekonomický rozbor, jenž by šel hlouběji, jenž by tedy přesáhl hranice ne zcela přesného kritéria pouhým vlastnických vztahů.

Ve zvolené rovině metodologického postupu se Novozámský nicméně pohybuje s velkým přehledem, se značnou dávkou kritičnosti, nikde však nevysslovuje nedomyšlené závěry nebo pouze „banální a konvenční pravdy“. Je proto sympatické, že se v žádné pasáži knihy nesnaží zastírat pravý stav věci, ať při vlastní analýze ekonomických vztahů nebo při charakteristice statistických dat a údajů, s nimiž při rozbořech pracuje. Používali např. hodnotových ukazatelů, značně se tím situace zkrusleje, což je ovšem nutno přičíst na vrub diferencím v cenové tvorbě, rozdílu ve výši amortizace, v organizační struktuře výroby, dále v metodice plánování a konečně i v přepočtech na zvolenou národní měnu při velmi rozdílných kursech. Všude tu jde vlastně jen o velmi přibližné odhady (výrok u Novozámského příliš častý, než aby v jisté míře nesmižoval exaktnost některých zkoumaných vztahů). Přesto však vzniklý obraz markantních a místy až propastných rozdílů v ekonomické úrovni zemí socialistické soustavy je naprosto přesvědčivý a plastický. Podle názorů Novozámského patří do skupiny zemí s vyšší ekonomickou úrovní SSSR, NDR a ČSSR. Do této skupiny řadí tedy autor i SSSR, ačkoliv je zde úroveň výrobních sil nižší (zvláště v zemědělské výrobě), než u zbývajících dvou států. Novozámský se tu řídí hlavně výši produktivity práce v průmyslu a také stupněm účinnosti využití výrobních sil. Druhou skupinu socialistických zemí pak tvoří Polsko a Maďarsko a do třetí skupiny, tj. do skupiny ekonomicky nejméně rozvinutých zemí řadí pak Rumunsko, Bulharsko a Albánie. Značné rozdíly v hladině ekonomické úrovně vidí autor v kvalitativním stupni rozvinutí výrobních vztahů (vlastnických vztahů zejména) a rozdílné jsou i vývojové fáze procesu rozdělování. U výrobních sil je pak nutno odstraňovat rozdíly v objemu průmyslové a zemědělské výroby, rozdíly v technické a technologické úrovni výroby, dále ve způsobech zapojení do mezinárodní socialistické dělby práce a rovněž v rozdílné výši životní úrovně obyvatele. Jde tu vesměs o difference velmi podstatné. Podle názoru autora lze tuto nepříznivou situaci zásadněji řešit postupnou a promyšlenou výstavbou takové racionální struktury výroby v jednotlivých zemích socialistické soustavy, která by ovšem respektovala rozdíly v objektivních přírodních podmínkách i historicky vzniklé rozdíly v národních spotřebitelských tržích i difference výrobních tradic apod. V dlouhodobé perspektivě jde ve skutečnosti o ekonomickou přípravu pro společný postup všech ke komunistické fázi vývoje, což ovšem — měřeno současnými podmínkami — nebude úkol snadný. Například: důsledné uplatňování zákona ekonomie času se svým dosahem přímo nezotožňuje s požadavky optimální struktury výroby. A konečně ve výrobní struktuře zůstanou i nadále jisté rozdíly, motivované zejména specifickými zvyklostmi spotřeby, národními tradicemi apod.

Mezinárodní socialistické výrobní vztahy mají v současné době povahu vztahů zbožíných, praví Novozámský. Proto je reprodukce jednotlivých národních ekonomik (tvoří relativně uzavřené celky) zprostředkována přes tržní vztahy, což zásadně ovlivňuje i míru a způsob zapojování do mezinárodní socialistické dělby práce. Objem zapojení do mezinárodní socialistické dělby práce se tedy vlastně měří hodnotou mezinárodně směňovaného zboží, která připadá na jednoho obyvatele. Všechny tyto složité vazby autor poměrně široce analyzuje a nastiňuje i některé hlubší teoretické souvislosti. Dělbá práce tvoří totiž rozpor mezi společným zájmem všech výrobců a mezi zájmy jednotlivých výrobců, avšak současně předpokládá

jednotu všech výrobců světové socialistické soustavy. Tím se ovlivňují vztahy vzájemné pod-
 míněnosti mezi rozvojem národních ekonomik a mezi integrujícími tendencemi výrobních sil.
 Existuje zde zákonitá souvztažnost, která se prosazuje v celé socialistické soustavě. Dodejme
 však, že ekonomická teorie dosud spolehlivě neprokázala, že proces vyrovnávání ekonomické
 úrovně má v socialistických zemích povahu zákona. V jisté míře to ostatně platí o regresivních
 tendencích při „vyrovnávání“ ekonomické úrovně v kapitalistických zemích. Tento problém
 autor širěji nerozzebývá. Konstatuje pouze, že v kapitalistických zemích nevzniká možnost vy-
 rovnávání ekonomické úrovně; výrobní síly přitom však mohou růst, pomaleji přirozeně, než
 v socialistických zemích. Ekonomické podmínky (především nadvláda zbožních vztahů) zde
 naopak vyvolávají a prohlubují proces diferenciacie ekonomik úrovně. O obecné tendenci,
 již determinují zákony zbožní výroby, nelze přirozeně pochybovat. Zdá se však, že jako
 doklad diametrálně odlišného vývoje západních národních ekonomik — v jehož světle
 mají vystoupit do popředí kladné rysy vývoje ekonomik socialistických — tu stojí prezentov-
 ván přece jen poněkud stroze a lakonicky. V jisté míře se také oslabuje přesvědčivá síla argu-
 mentace, již autor vysvětluje nutnost vyrovnávání ekonomické úrovně socialistických zemí.
 Zde totiž převažují hlavně logické soudy. Například: Nutnost vyrovnávání ekonomické
 úrovně mezi evropskými zeměmi RVHP je vysvětlitelná pouze na základě specifických mezi-
 národních výrobních vztahů. Jinak řečeno, jde vlastně rovněž o mezinárodní zbožní vztahy,
 spojené (v objektivně možné míře) s plánovitostí. Plánovitost se tedy váže na nezbožní sféru
 v socialistických výrobních vztazích. Proto tedy — říká autor — spojení mezinárodních zbož-
 ních vztahů s plánovitostí způsobuje, že ve světové socialistické soustavě „neexistují, nepůsobí
 obecné zbožní vztahy, nýbrž socialistické mezinárodní zbožní vztahy“. K plnému rozvinutí
 mezinárodních vztahů nezbožního typu dojde nicméně teprve ve světovém komunistickém
 hospodářství.

Konkrétní vztahy nezbožního typu mezi zeměmi socialistické soustavy tedy zatím ne-
 existují; pak ovšem nutnost vyrovnávání ekonomické úrovně se odvozuje jen z určitých,
 dosud málo zřetelných forem nezbožních vztahů. Metaforický přírěr Engelsova známého
 výroku o anatomii opice odvozené z vývojově vyššího typu anatomie člověka zde bohužel
 v podstatě nič nedokazuje a také nic nepopírá. Ovšem — podle autora: „... podstatu ekono-
 mických podmínek vyvolávajících nutnost procesu vyrovnávání ekonomické úrovně socialis-
 tických zemí bude možné relativně úplně odhalit prozkoumáním vývojově vyššího typu
 mezinárodních vztahů, toho typu vztahů, které se dnes teprve začínají vytvářet a zdaleka
 nejsou ještě rozvinuty“ (str. 40). Tento závěr není vyspekulován a logicky vzato, jde o fakt
 sám o sobě zcela evidentní. Zmínujeme se o této otázce širěji hlavně proto, že ze zárodečných
 forem projevu nezbožních mezinárodních vztahů se koneckonců principiálně odvozuje jednak
 vlastní nutnost vyrovnávání ekonomické úrovně socialistických zemí a jednak tempo ekono-
 mického rozvoje. A v jisté míře jsou jimi ovlivněny i vnitřní a vnější faktory, které vy-
 rovnávání ekonomické úrovně podstatně ovlivňují (to autor řeší v kapitolách III. a IV.). Zdá
 se tedy, že by si celá problematika vznikající sféry nezbožních vztahů zasloužila hlubší
 a konkrétnější rozbor.

Stěžejní význam má v knize Novozámského problém tempa ekonomického rozvoje zemí
 RVHP. Tempo ekonomického rozvoje má totiž v interpretaci autora funkci základního kore-
 látu, jímž se poměřuje a vyjadřuje konkrétní ekonomický pohyb jednotlivých národních
 ekonomik. Proto se tento „leitmotiv“ promítá ve všech ekonomických podmínkách, které
 přímo nebo i nepřímo ekonomickou úroveň ovlivňují. Autor dospívá k obecnému závěru, že
 tempo rozvoje socialistické soustavy musí být vyšší než v zemích kapitalistických (váže se na
 stimulační podněty výrobních vztahů především). Rozdíly mezi tempy ekonomického rozvoje
 socialistických zemí mají však své ekonomické optimum, což výrazně ovlivňují faktory ekono-
 mické i politické. Jaké jsou nicméně reálné možnosti vyrovnat ekonomickou úroveň a co
 tyto možnosti podmiňují? Autor zde vychází z předpokladu, že tempo rozvoje zemí s nižší
 ekonomickou úrovní by mělo být dlouhodobě větší než tempo zemí vyspělejších. A z tohoto
 hlediska pak dále v podstatě posuzuje a domýšlí ty vnitřní podmínky (o vnějších píše v ka-
 pitole IV.), které se uplatňují v relativně uzavřené sféře reprodukčního procesu jednotlivých
 socialistických zemí. (Srovnej kapitolu III.)

Dobře a uceleně je zpracována celá pasáž třetí kapitoly. Podnětné jsou pak zvláště názory
 o vzájemných relacích mezi vnitřními a vnějšími podmínkami, které determinují ekonomický
 pohyb zemí celé socialistické soustavy. Vyrovnávání ekonomické úrovně bude ve stále širší
 míře přímo podmiňováno postupnou likvidací relativní samostatnosti a výrobní uzavřenosti
 národních reprodukčních celků. Vývoj tedy směřuje jednoznačně k tvorbě jednotného socia-
 listického hospodářství. V současné etapě je nicméně velmi aktuální závislost tempa ekono-
 mického rozvoje na množství pracovního času a na jeho ekonomii. Na ekonomii času

se vůbec ostatně redukuje veškerá ekonomie: efekt výrobních prostředků, růst obyvatelstva, kvalifikace pracovních sil atd., a zvláště pak přírodní podmínky a přírodní bohatství. Novozámský v této souvislosti podtrhuje elementární význam přírodního bohatství a pokládá je za přirozený základ společenské dělby práce v národním a v mezinárodním měřítku. Je to skutečně meritorií otázka mezinárodní dělby práce. Vězí tu klíč k řešení rozporu mezi samou spotřebovaných surovin a mezi tím množstvím surovin, které jednotlivé země skutečně produkují, Mezinárodní dělba práce tento rozpor postupně překonává, zásadně jej však neodstraňuje. Takto asi můžeme shrnout myšlenkové jádro a zorný úhel, z něhož Novozámský vychází a posuzuje pak všechny další podmínky vyrovnávání ekonomické úrovně, nevyjímaje ani ty, které shrnuje v kapitole o vnitřních faktorech, určujících tempo ekonomického rozvoje v zemích s nižší hospodářskou úrovní. Mezi tyto činitele řadí zdroje pracovních sil a jejich kvalifikaci, strukturální změny v národním hospodářství, dále podíl fondu akumulace na tvorbě národního důchodu a konečně i možnosti zvyšování intenzity zemědělské výroby. Je škoda, že tato kapitola knihy není dostatečně proporčně vyvážená. Autor v předmluvě sám říká, že k podrobnějším rozborům neměl k dispozici dostatek údajů. Chybí tu např. statistické údaje o kvalifikaci pracovních sil a nedokresleny zůstávají i perspektivy procesu vyrovnávání ekonomického rozvoje do roku 1980. Tím se v jisté míře zúžil výklad vlivu základních výrobních fondů, technického rozvoje a produktivity práce, koncentrace výroby, specializace výroby uvnitř národních hospodářství i surovinové základny apod.

Myšlenkově velmi podnětná je kapitola o vnějších faktorech, které ovlivňují tempo rozvoje zemí s nižší ekonomickou úrovní. Mnohé úvahy a náměty zasahují do oblasti opatření hospodářskopolitických, které se snaží autor ekonomicky objasnit a zdůvodnit. Pozornost zasluhují zvláště úvahy o vlivu mezinárodní socialistické dělby práce na tempo ekonomického rozvoje, problémy změn struktury zahraničního obchodu, dále otázka mezinárodní specializace i vědeckotechnické spolupráce. Nově jsou pak zpracovány úvahy o možnostech případného rozdělování částí nově vytvořené hodnoty v mezinárodním měřítku nebo pasáž o mezinárodních úvěrech a koordinaci národohospodářských plánů a také o budoucím společném plánování všech zemí RVHP.

Závěrečná, pátá kapitola, v níž se autor snažil nastínit dosavadní průběh vyrovnávání ekonomické úrovně evropských socialistických zemí, je co do rozsahu nejtěplejší (čítá pouze osm stran). Svě úvahy tu Novozámský opírá hlavně o přibližné odhady tempa růstu národního důchodu, vzaté z propočtu a se srovnáním růstu národního důchodu v ČSSR, v Rumunsku a v Bulharsku. Vyplyvá z nich, že ještě ani v roce 1980 nedojde mezi socialistickými zeměmi k vyrovnání objemu průmyslové výroby připadající na jednoho obyvatele, a že tedy budou existovat značné rozdíly v jejich ekonomické úrovni vůbec. Dovětek o víceméně současném přechodu všech socialistických zemí ke komunismu v průběhu jedné historické epochy je nicméně nevýznamný a žádné podstatné souvislosti neobjasňuje ani nepřináší.

To ovšem nesnižuje celkovou hodnotu knihy. Novozámského ekonomická studie o vyrovnávání ekonomické úrovně evropských socialistických zemí má nepochybně značně vysokou úroveň. Je to samostatná, vědecky podložená úvaha, která zpracovává velmi aktuální problematiku marxistické teorie ekonomického rozvoje. Kniha přináší také celou řadu živých námětů s velkým praktickým dosahem a svými teoretickými postřehy přispívá i k rozvoji marxistického ekonomického myšlení vůbec. Je psána věcným a střídavým tónem, je zajímavá a průkazná, je to knížka výrazně se lišící od někdejších „repetitorií“ konvenčních pravd, které v ekonomické literatuře ještě před několika lety u nás převládaly. Proto je účelné Novozámského knížku číst a studovat.

Zdeněk Kirš

Z činnosti sociologického oddělení katedry dialektického a historického materialismu brněnské university.

Bylo přirozené, že v době, kdy se u nás začala obnovovat práce v oboru sociologie, nezůstala stranou tohoto obrodného procesu ani brněnská universita. Vždyť právě na ní, na její filosofické fakultě, byla v minulosti sociologie významným oborem a brněnská sociologická škola, reprezentovaná především jmény profesorů Arnošta I. Bláhy a Emanuela Chalupného, byla svými pracemi známá i v zahraničních sociologických kruzích. Přitom se na sociologické práci v Brně, kde vycházela známá „Sociologická revue“, podílela v předválečné době řada marxistických teoretiků. Stačí připomenout profesora Ludvíka Svobodu, který v Bláhově Sociologické revui řídil hlídku „Teorie socialismu“, Bedřicha Václavka, který v ní publikoval